

TRAFIKVERKET

Underlag till detaljplan - Slussled/Bergkanalen

PM Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse

Bilaga 1 - Kulturhistorisk byggnadsutredning Skogsvreten (Olidan 6:1)

Slussar i Trollhätte kanal

Anläggande av sluss i Trollhättans kommun,
Västra Götalands län

2025-04-15

Trafikverket
Postadress: Vikingsgatan 4, 411 01, Göteborg
E-post: trafikverket@trafikverket.se
Telefon: 0771-921 921, Texttelefon: 010-123 50 00

Konfidentialitetsnivå: 1, Ej känslig
Dokumentdatum: 2025-04-15
Dokumenttitel: Kulturhistorisk byggnadsutredning Skogsvreten (Olidan 6:1)
Författare: Charlotte Hedenström, Viktor Nilsson
Ärendenummer: TRV2021/84231

Foton: WSP, där annan källa ej anges.

Innehåll

1. Förutsättningar	4
1.1 Bakgrund.....	4
1.2 Syfte och metod	4
2. Lagskydd och administrativa uppgifter.....	5
2.1 Fastighetsuppgifter	5
2.2 Riksintresse för kulturmiljövården	6
2.3 Plan- och bygglagen.....	6
3. Byggnadshistorik	8
3.1 Vattenfall och överingenjörsbostaden Skogsvreten	8
3.2 Byggnadshistorik	10
3.3 Västergårdets vita villor.....	20
3.4 Kartanalys.....	22
4. Nulägesbeskrivning.....	24
4.1 Tomten	24
4.2 Exteriör.....	26
4.3 Interiör	32
5. Kulturhistoriskt värde	44
4.1 Kulturhistoriskt sammanhang, relevans och läsbarhet	44
4.2 Värdebärande karaktärsdrag och byggnadsdelar	44
6. Framtid	45
6.1 Hantering av byggnaden.....	45
7. Referenser.....	46

1. Förutsättningar

1.1 Bakgrund

Projekt Slussar i Trollhätte kanal syftar till att säkra Vänersjöfartens framtid, genom att byta ut dagens slussar och ge förutsättningar för en framtida utveckling av sjöfarten i Vänerstråket. De befintliga slussarna i Trollhätte kanal är nu över 100 år gamla och närmar sig slutet av sin tekniska livslängd.

Trollhättans kanal- och slussområde är en komplex miljö med höga kulturhistoriska värden av nationell betydelse, varför området är riksintressat för kulturmiljövården och delar av det är skyddat som statligt byggnadsminne. Särskilt unikt med Trollhättans kanal- och slussområde är hur platsen speglar en kommunikationshistorisk och teknikhistorisk utveckling genom tre generations slussleder som kan upplevas intill varandra. Ur ett teknik- och transporthistoriskt perspektiv har miljön, som en del av Göta älv med kanaler och slussar, vattenkraftverk och stadsbildning, en mycket stor betydelse.

Inom ramen för projektet utreds hanteringen av kulturhistoriskt värdefulla byggnader som påverkas när den nya slussanläggningen byggs. Utredningen är en av de skademildrande åtgärder som undersöks för att miljöanpassa projektet. De fyra byggnader som utreds är alla av betydelse för att avläsa det kulturhistoriska sammanhang som ligger till grund för riksintresset Trollhättan.

De fyra byggnader som utreds för flytt är:

- Gården Olidan (Olidan 5:29)
- Villa Nyckebo (Olidan 5:3)
- Skuggan (Olidan 4:10)
- Skogsvreten (6:1)

1.2 Syfte och metod

Rapporten innehåller bakgrundsbeskrivning och kulturhistorisk värdering. Den är tänkt att fungera som underlag för beslut om den framtida hanteringen av byggnaden Skogsvreten inom ramarna för det nya slussprojektet.

Bakgrundsbeskrivningen bygger huvudsakligen på arkiv-, och kartstudier samt analys av historiska fotografier. En exteriör och interiör inventering av fastighetens bebyggelse och tomt genomfördes av WSP den 9-10 april 2024.

Utredningen tar stöd i Riksantikvarieämbetets (RAÄ) Plattform för Kulturhistorisk värdering och urval (2015). I plattformens värderingsprocess identifieras först miljöns bärande berättelser och dess fysiska uttryck. Detta ligger sedan till grund för en bedömning av hur fullständig och relevant miljön är ur kulturhistorisk synvinkel samt vad den representerar och förmedlar.

2. Lagskydd och administrativa uppgifter

2.1 Fastighetsuppgifter

Namn: Skogsvreten

Beskrivning: Kontor, tidigare bostad för överingenjören/kraftverksdirektören vid Olidans kraftverk.

Byggnadsår: Sannolikt 1908–09

Län: Västra Götalands Län (Älvsborgs Län 1634-1998)

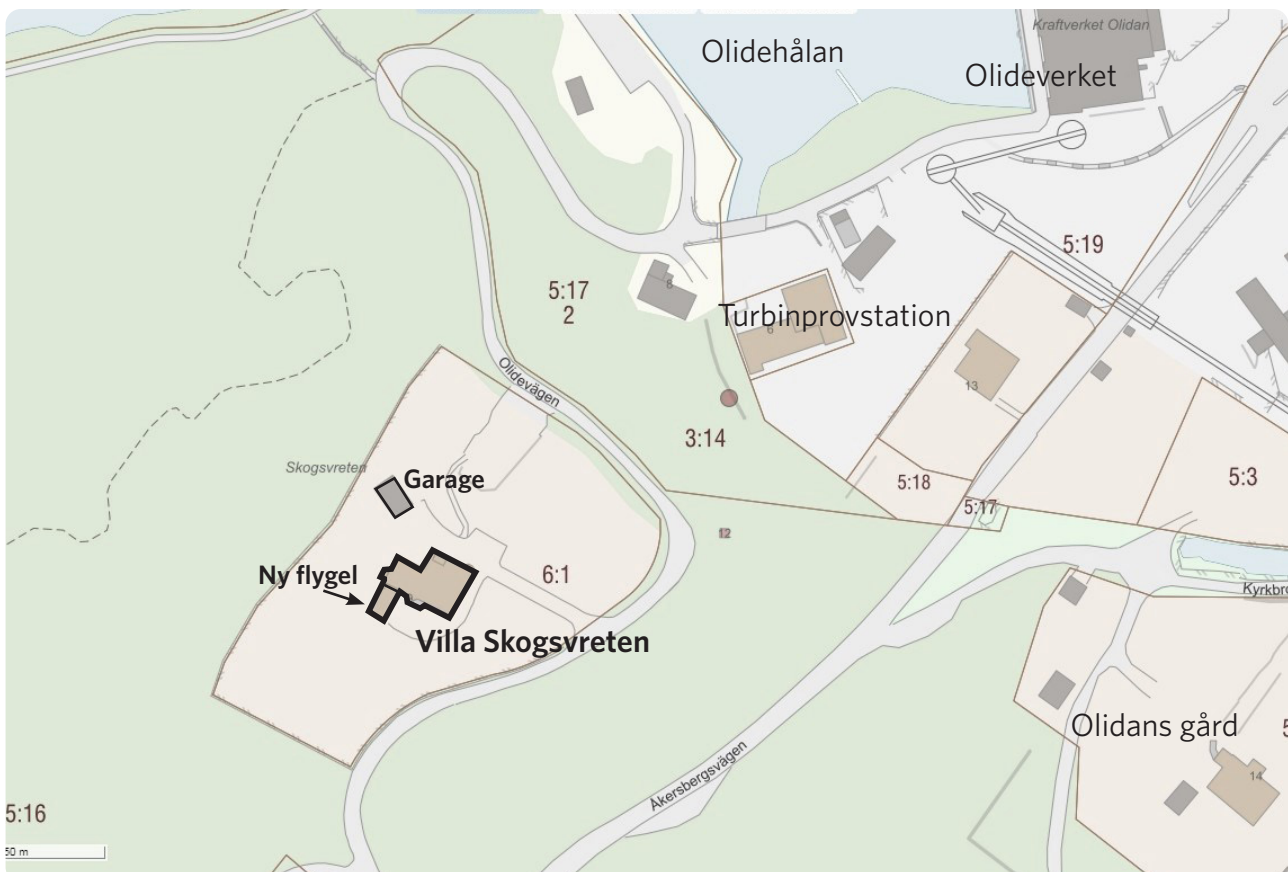
Kommun: Trollhättans kommun

Landskap: Västergötland

Socken: Gärdhems socken, Väne härad (införlivad i Trollhättan ca 1860)

Adress: Olidevägen 9, Kanalöarna, Trollhättan

Fastighetsbeteckning: Olidan 6:1

Fastigheten Olidan 6:1. Källa: Trollhättans stads kartportal

2.2 Riksintresse för kulturmiljövården

Fastigheten ingår som ett uttryck för riksintresset Trollhättan P23.

Skogsvreten har varit en direktörs-/tjänstemannabostad kopplad till Olidans vattenkraftverk och det bolag som utvecklades till det statliga företaget Vattenfall. Villan ingår i en tydlig sammanhållen kraftverksbebyggelse från tidigt 1900-tal tillsammans med byggnadsminnena Olidans kraftstation och maskinistbostäderna vid Västergärdet.

Riksintresset Trollhättan [P 23]

Motivering

Kommunikations- och industrimiljö med stor transporthistorisk betydelse som genom tillkomsten av slussar och kanalanläggningar under 1800-talet möjliggjorde skeppsfart från Östsvrige till västerhavet samt de industrietableringar och den stadsbildning som växte fram längs fallen som en följd av detta.

Uttryck för riksintresset

Slussanläggningar från 1844 och 1916 med bevarad infrastruktur som kanalkontor, magasin etc, monumentala kraftstationer med Sveriges äldsta elproducerande kraftverk, broar, tjänstemannabostäder, fabriksbyggnader mm. 1860-talets stadsplanering längs östra älvstranden, med träbyggnader från 1800-talets mitt och stenhus i mer storstadsmässig skala från 1800-talets slut och 1900-talets början.

I området ingår även

Fornlämningsmiljöer med stenåldersboplatser, hällkistor, dommarring, fornborgar, grund efter Ekholmens slott från medeltid.

2.3 Plan- och bygglagen

Fastigheten är sedan tidigare utpekad på kommunal nivå och har bedömts som särskilt värdefull i samband med en inventering som utfördes år 2017.

Byggnader och bebyggelsemiljöer som har så höga kulturhistoriska värden att de kan anses ha få motsvarigheter, eller särskilt väl påvisar en kontext, betraktas som särskilt värdefulla (BFS 2016:6, 1:2213). Dessa omfattas av förbud mot förvanskning. Förvanskning innebär att en väsentlig egenskap går förlorad vid ändring, så som byggnadens karaktär eller särart. Varsamhetskravet gäller för all bebyggelse oavsett kulturhistoriskt värde. Ändringar ska göras varsamt med hänsyn till byggnadens karaktär och värden. För att uppnå varsamhet krävs kunskap om vilka egenskaper som ligger till grund för byggnadens värden. Vid flytt av kulturhistoriskt värdefulla byggnader tas särskild hänsyn i lagstiftningen.

Plan- och bygglag (2010:900)

Förvanskningförbudet 8 kap 13 §

Bebyggelseområden och byggnader som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

Varsamhetskravet 8 kap 17 §

Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

Flytt av byggnader enligt plan- och bygglagen

”Är det huvudsakliga skälet med flyttningen att rädda en kulturhistoriskt värdefull byggnad finns det stora möjligheter att göra avsteg från de tekniska egenskapskraven om det krävs för att tillvarata byggnadens kulturvärden.” – Boverket

1 kap. 4 §

Vid nybyggnad ska byggnaden uppfylla ett antal utformningskrav och tekniska egenskapskrav. Vid flyttning av en byggnad får dock kraven anpassas och man får göra avsteg från kraven med hänsyn till:

- flyttningens syfte
- byggnadens förutsättningar
- varsamhetskravet
- förvanskningförbudet

Miljön omkring Olidanbassängen ca 1945. På fotot syns samtliga fyra byggnader som utreds för påverkan av den nya slussleden. Skogsvreten längst upp till höger bland träden. Källa: Innovatums bildarkiv.

3. Historik och byggnadsbeskrivning

3.1 Vattenfall och överingenjörsbostaden Skogsvreten

Vid inledningen av 1900-talet hade samhällets ökande elektrifiering lett till större efterfrågan på storskalig elproduktion. I Trollhättan påbörjades år 1906-07 således bygget av Sveriges första riktigt stora vattenkraftverk där Göta Älvs höga fallhöjd på 32 meter möjliggjorde en tillräcklig produktionskapacitet. Placeringen av verket förlades till Olidehållans lugnvatten, nedanför de s.k. Helvetesforsarna. Anläggningens bebyggelse uppfördes i röd granit med ett monumentalt uttryck gestaltat av arkitekten Erik Josephson. Den påkostade utformningen vittnade om projektets status och förmedlade ett visst symbolvärde under en nationalistiskt präglad epok där rikets tekniska framsteg gärna lyftes fram. Verkets avancerade aggregat utvecklades och tillverkades av det lokala verkstadsbolaget Nohab. Efter färdigställandet levererade Olideverket ström bland annat till lokalindustrin, och städerna Skövde, Uddevalla och Göteborg samt till den inom regionen snabbt expanderande järnvägen.

Framgångarna i Olidan ledde dels till en utbyggnad av vattenkraften runtom i landets vattendrag, dels till att den Kungliga Vattenfallsstyrelsen (Vattenfall) bildades ur det ursprungliga Trollhätte kanal- och vattenverk. Det statligt ägda företaget fick en stor betydelse, inte bara för Trollhättan utan för den samlade nationens industrialisering och elektrifiering. Vattenfall är fortfarande idag ett av nordens största energibolag.

I samband med konstruktionen av Olidanverket uppfördes en omsorgsfullt gestaltad bebyggelse med hög kvalitet åt företagets personal. Byggnaderna utformades av kanal- och vattenverkets eget byggnadskontor genom arkitekten Svante Dyhlén som även fick rita stadens Telegrafverk (1917). Villa Skogsvreten uppfördes omkring år 1908-10 som en representativ överingenjörsbostad och placerades i ett isolerat läge på en naturbelägen platå. Tomtmarken utgjorde tidigare den närliggande Olidangårdens västergärde.

Dyhlén var sannolikt influerad av dansk och tysk tradionalistisk villaarkitektur och lät villan få inslag av jugend och tidig funktionalism. Redan från början planerades det för en tilltagen trädgårdsanläggning med naturpark, små "grottor", köksträdgård och häckar. Dyhlén ritade även företagets likartade villabebyggelse "Västergärdet" som var avsedd för maskinister och vakter med familj. Västergärdetvillorna uppfördes i en glänta sydväst om Skogsvreten.

Inom ramen för utredningen har det varit svårt att finna information om de boende i villa Skogsvreten i äldre tid. Den hos Vattenfall välkände direktören Ivar Hedenblad ska dock ha varit bosatt i villan på 1950-talet

Under senare år har villa Skogsvreten fungerat som kontor för en lokal ingenjörsfirma.

Telegrafverket i Trollhättan ritades av Svante Dyhlén och uppfördes 1917. Källa: Innovatum

Flygbild över Olidan 1927-28. Skogsvreten syns längs ned vid mitten av fotot. Källa: Innovatums bildarkiv

Den provisoriska kraftstationen vid Olidehålan som föregick Olidanverket. Efter uppförandet av kraftverket nyttjade Nohab byggnaden som turbinprovvningsstation. Foto 1923. Källa: Innovatum

3.2 Byggnadshistorik

Delar av det ursprungliga ritningsmaterialet från 1908-1909 har återfunnits hos Vattenfalls centralarkiv. Villan har i stort samma utformning på dessa ritningar som idag, med några undantag. Det framgår tydligt hur stor omsorg lades vid detaljering och inredning. Fast inredning med boaseringar, plafondtak, förvaringsskåp, väggdekorationer och öppen spis var individuellt utformade av Svante Dyhlén. Fönster och dörrar var försedda med ett varierande antal speglar såväl som graden av fönsterpröjsar i olika delar av byggnaden.

Även trädgården tycks ha ägnats stor uppmärksamhet, vilket framgår av en situationsritning från 1909. Planen visar hur villan var tänkt att omges med en naturpark, rosenrabatter, blomrabatter, köksträdgård med fruktträd och små runda "Grottor". Dessa grottor var sannolikt små sittplatser omgärdade av murar. Rester av kallmurar och terrassanläggningar finns i nordvästra delen av tomten samt tecken på att sten brutits på plats.

Vad gäller både villa och trädgård är det osäkert i hur stor omfattning dessa ursprungliga planer verkligen realiserades. Redan 1928 finns en ny samling ritningar som redovisar en "omändring" av villan. På dessa ritningar överensstämmer planlösning och villans huvuddrag i princip med nuvarande. De förändringar som går att uppfatta vid en jämförelse av ritningarna från 1908-1909 och från 1928 är bland annat att huvudingångens läge har ändrats, badrummen tycks ha moderniserats med fler utplacerade handfat och den befintliga huvudtrappan har tillkommit. Trappan ritades av arkitekten Erik Hahr.

Själva huvudentrén till tomten tycks förr ha varit placerad vid sydvästra fasaden vilket styrks av ett av de få äldre foton som har gått att få tag på. Detta uppges vara taget 1921. På fotot går det även att urskilja de äldre småspröjsade fönstren vilka ser

ut att ha varit målade i en ljus kulör. Karaktären från 1920-talet tycks fortfarande ha varit bibehållen på ett senare foto från 1952. Vid en jämförelse av fotot från 1920-talet och de nuvarande förhållandena går det även att notera att villans södra gavel hade fyra fönster på bottenvåningen, mot dagens tre. Både på fotot från 1920-talet och 1950-talet är fasaderna liksom skorstenarna putsade, ljus avfärgade och taket är tegeltäckt. Ursprunglig fasadkulör var förmodligen mer brun än den nuvarande som går mot kritvitt.

På två foton från 1985 är fönstren utbytta och har målats med en mörk kulör. Eventuellt är detta samma röda kulör som idag och som även återfinns på Olidans kraftverk och delar av slussbebyggelsen. Kulturen kallas lokalt för "Trollhätteröd". Nuvarande fönsters utformning och beslag ger dock intryck av att fönsterbytet skedde närmare år 1952 än 1985. På 1985 års fotografier är taket tegeltäckt men skorstenarna tycks redan då ha fått någon form av beklädnad.

Från 2010-talet och framåt har villan genomgått flera stora förändringar då byggnaden anpassats till en ny funktion som kontor. Planlösningen och större delen av den fasta interiören har dock lämnats relativt oförändrad. En ny vidbyggd flygel har tillkommit i förlängning av köket mot väst. Denna är till sin utformning anpassad till villans befintliga arkitektur. Samtidigt anlades en ny stenlagd altan i sydväst och garaget från 1900-talets senare hälft renoverades och gjordes större. Interiört har vindsvåningen isolerats och inretts. En ny parkeringsplats med trappa upp till huvudentrén har grävts ut i slänten mot Olidehålan.

Villan under kraftverksdirektörens Hedenblads tid, fotad i september 1952. Text och bild: Innovatum

Villa Skogsvreten fotograferad 1921. Fönstren var då fortfarande småspröjsade och det fanns en dubbelgrind som ledde in till trädgårdens sydvästra del. Källa: Innovatum

Skogsvreten vintern 1985. De ursprungliga, småspröjsade fönstren är utbytta mot en modernare typ vars karmar och bågar har en mörkare kulör. Källa: Digitalt Museum

Skogsvreten vintern 1985. På tomten syns en föregångare till dagens garage. Källa: Digitalt Museum

Ursprungligt ritningsmaterial från Vattenfalls centralarkiv.

Fasad mot sydost.

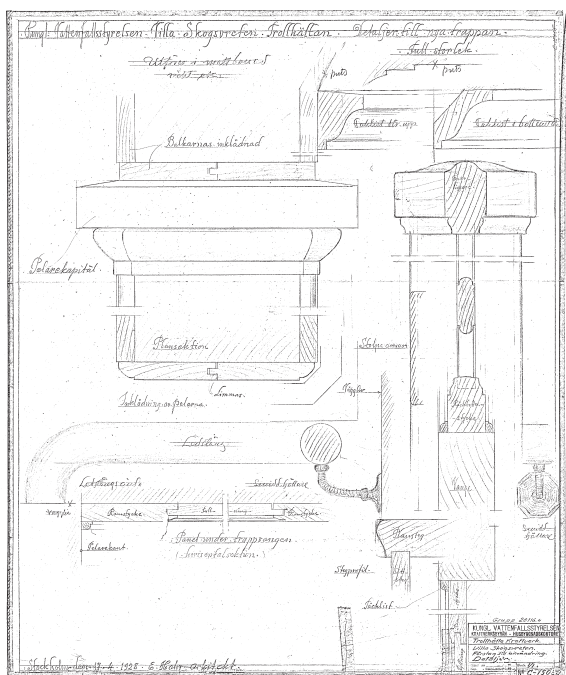

Fasad mot sydväst.

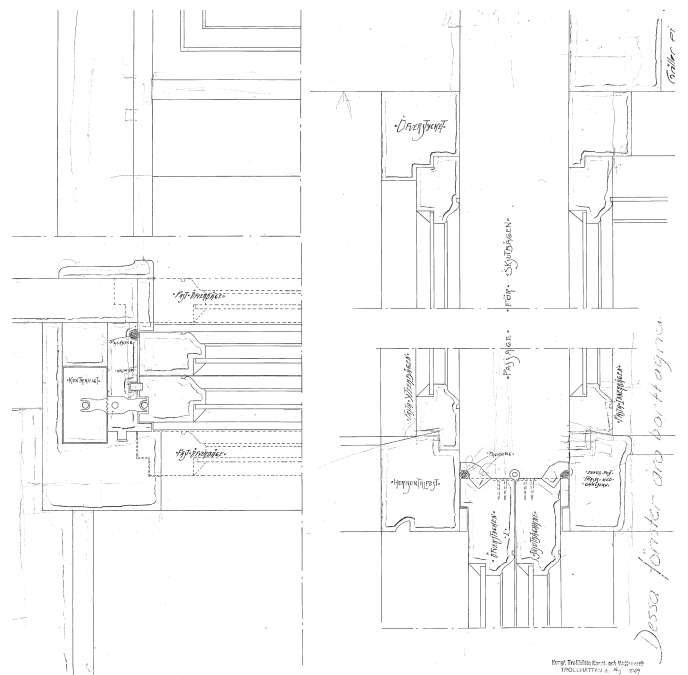

Fasad mot nordost.

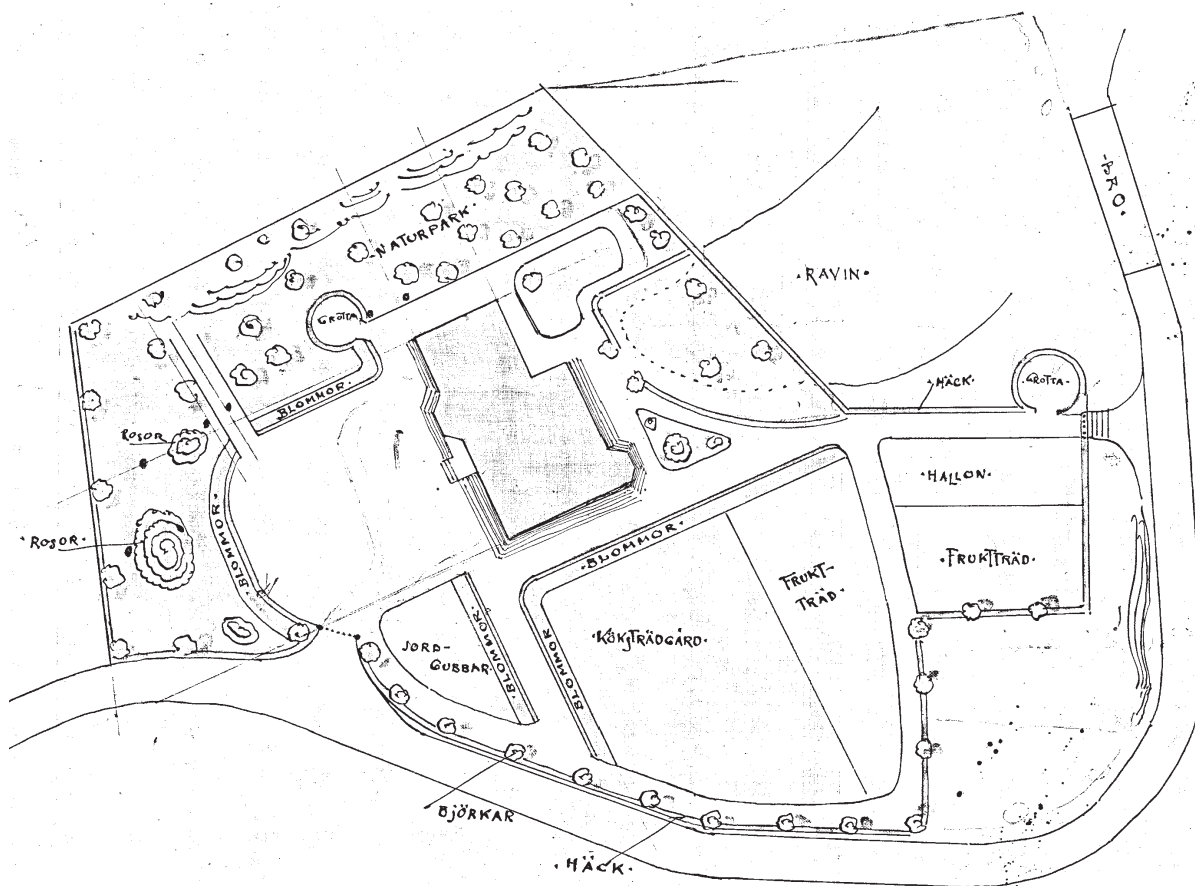
Fasad- och sektionsritningar benämnda som kopior från 1928. Tillsammans ingår de i en ritningssamling som beskriver "omändringar" av byggnaden. Villans utseende överensstämmer här förmodligen med utformningen den fick på 1920-talet

Erik Hahrs detaljritning (1928) för den nya trappan inkluderade en specialritad klotarmatur med smidd hållare.

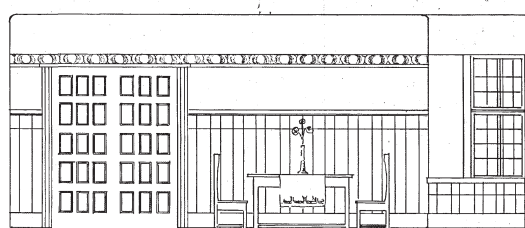
Förslag på en kopplad skjutfönsterkonstruktion från uppförandet av villan 1909. Kommentarer på ritningarna tyder på att fönstrens utformning kan ha ändrats.

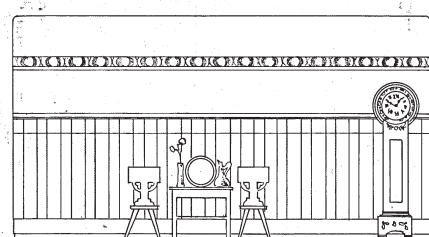
Förslag på utformning av villans trädgård från 1909. Ingången till tomten var placerad längre norrut än idag vilket styrks av historiska fotografier. Förslaget omfattade naturpark, rosenbuskar, blomrabatter, köksträdgård med fruktträd och små runda "Grottor". Det är dock osäkert hur stor del av förslaget som verkligen realiserades då det framgår av ritningen att den ändrats.

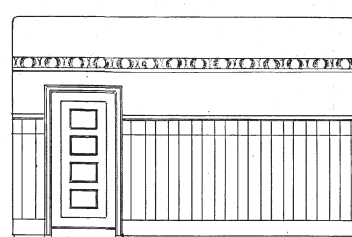
A.

B.

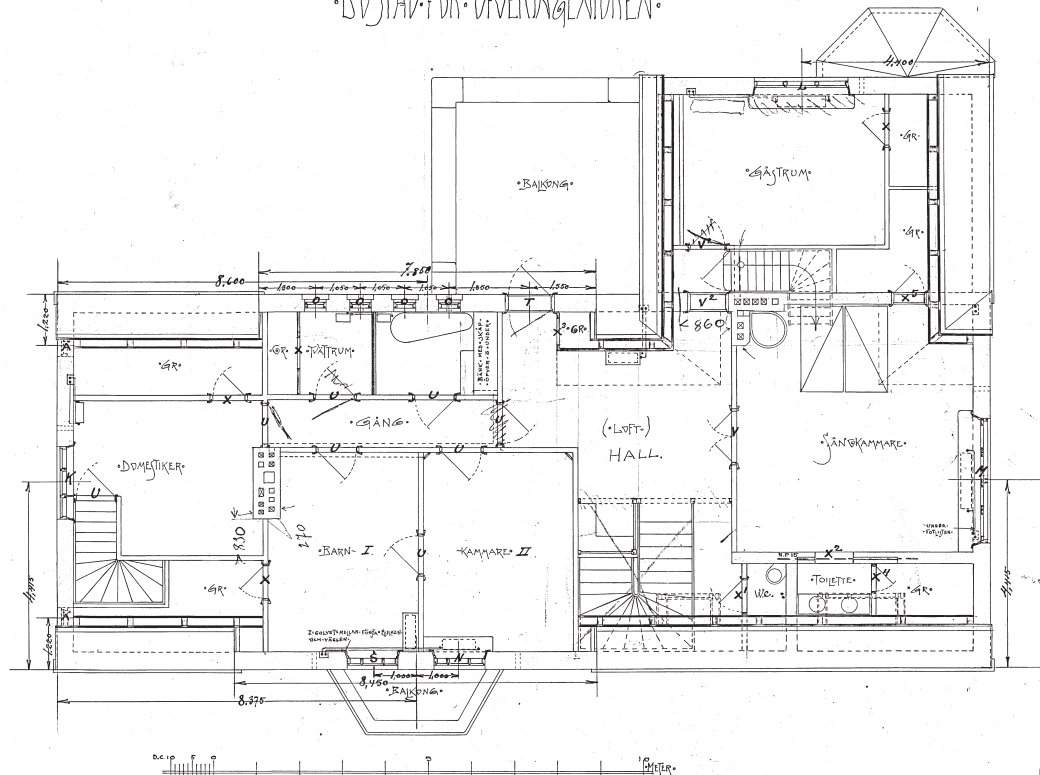
C.

D.

Förslag på utformning matsalens interiör. Sannolikt från 1908.

• BOSTAD FÖR ÖVERVÅNINGEN •

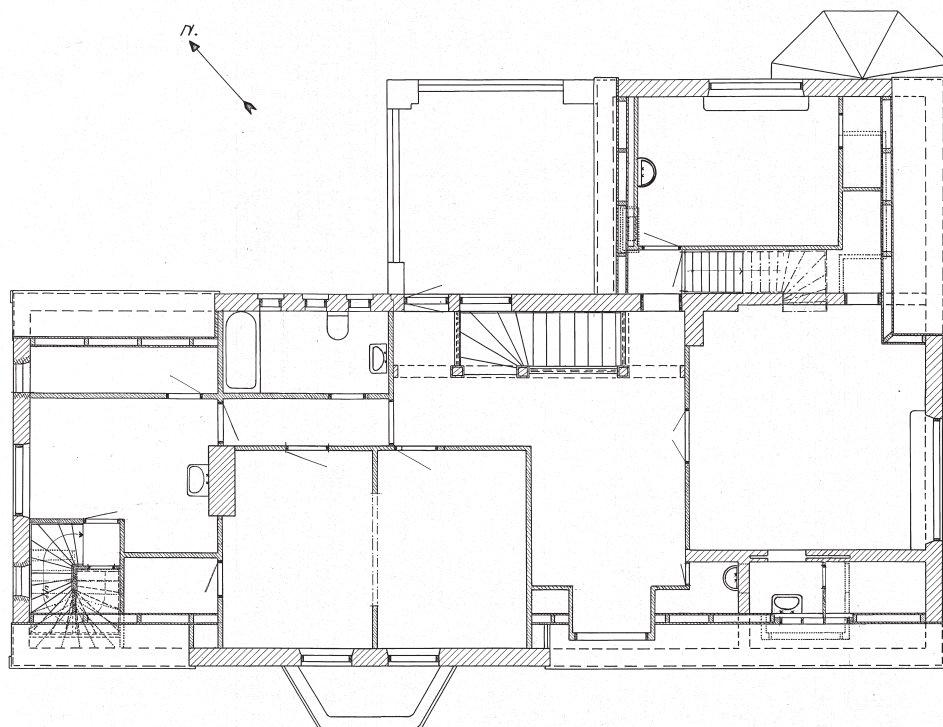

1:100
1:100

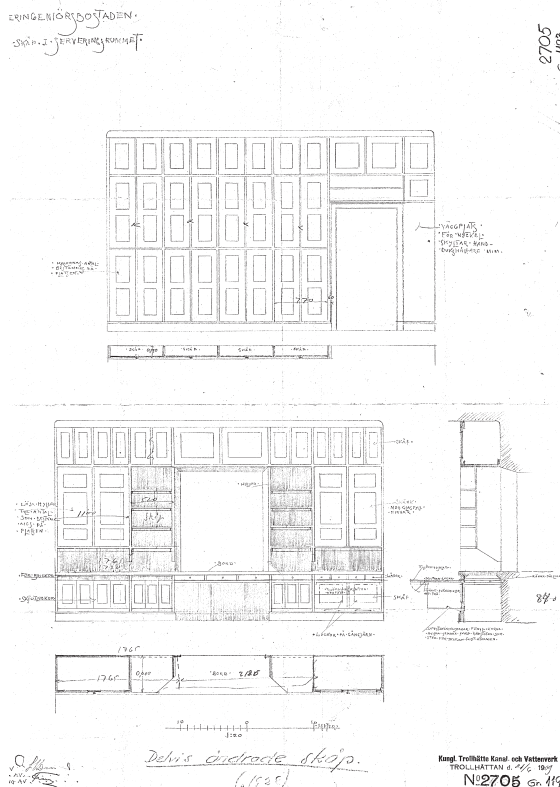
Ändrad se ritn. EA n: 257.

Kungl. Trolldäkt Kan. och Va
TROLLHÄTTAN d. 1/2
N: 1453 c

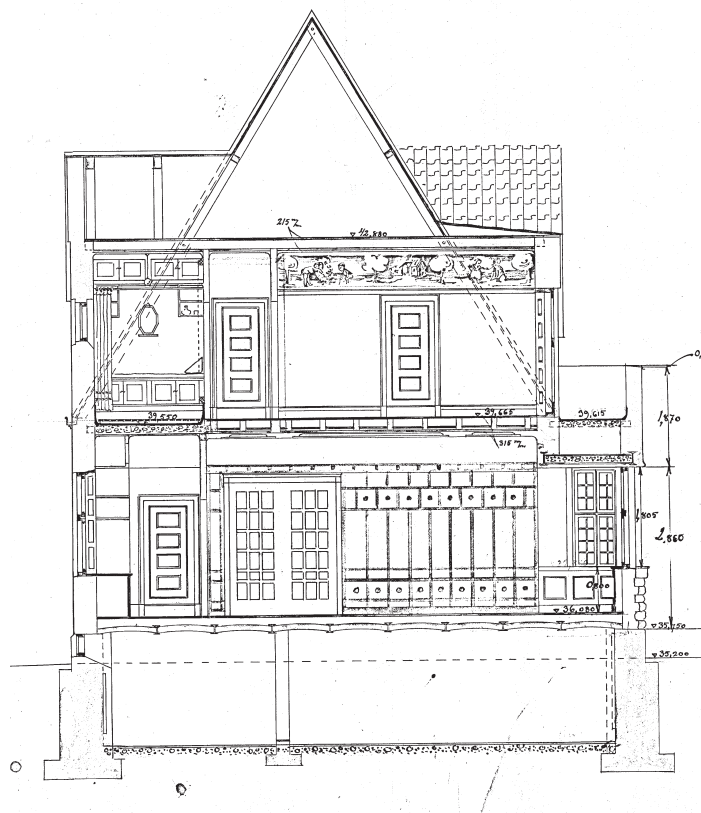
Ursprunglig planritning för övervåningen från 1908. Villan hade vid detta skede ungefär samma utformning som den kom att få efter ändringen på 1920-talet. De tidiga ritningsexemplaren från 1908 är mer detaljerade och ger en uppfattning om rummens funktion. Rumsfunktionerna bibehålls sannolikt även efter ändringen och planlösningen är idag ungefär densamma trots att bostaden på senare tid omvandlats till kontor.

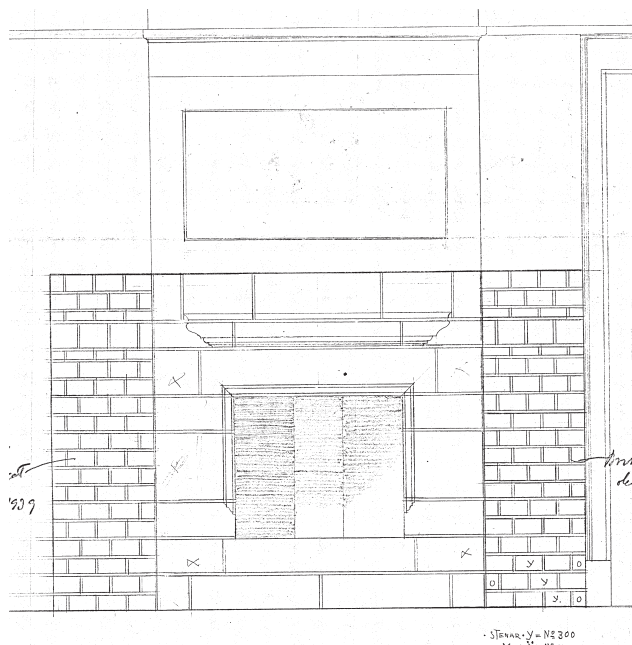
Villans övervåning på omändringsförslaget från 1928. Bland annat tycks toaletterummen ha uppgraderats, det finns fler handfat och en ny huvudtrappa. Det stora badrummet är sammanslaget med wc och badkar i samma rum. Ritningen överensstämmer i princip med nuvarande planlösning.

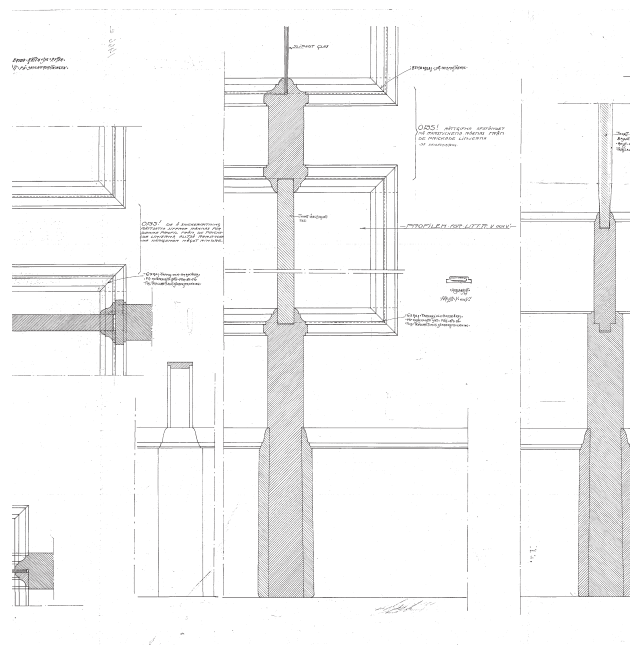
Ritning från 1909 som visar serveringsgångens förvaringsskåp med utfällbara luckor, bordsyta och skänk med glasfyllningar.

Sektion från 1908 som visar hur villans inredning var tänkt att utformas. På nedervåningen finns serveringsgång och matsal med boasering, plafondtak och burspråk. På övervåningen syns det stora badrummet och en av barnkamrarna med balkong och väggmålning. Bjälklaget mellan källare och bottenvåning med bremervälv redovisas.

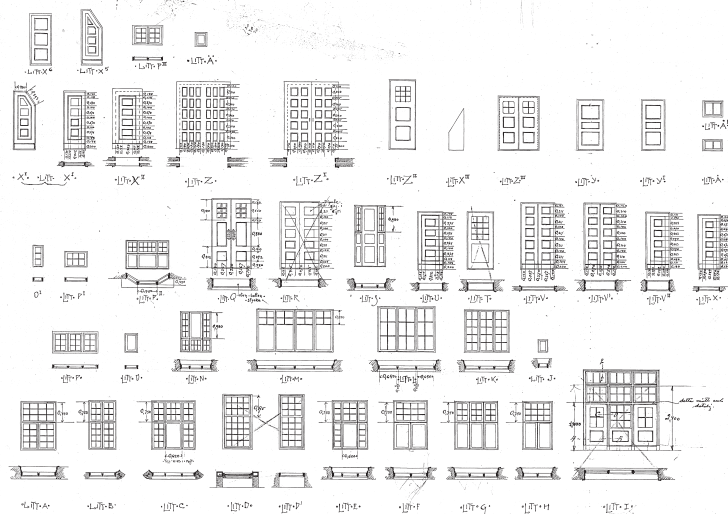
Ritning av villans bevarade öppna spis från 1909. På ritningen är det noterat att de murade sidopartierna tagits bort 1909, respektive 1939.

Ritning från 1909 av matsalens bevarade ekboasering. Torrt ångbasat trä förordas: "Geras, tappas och hopskärres på modernaste sätt för att få full trygghet mot söndersprickning"

14. Gr.

• NICKERIRITNING •

[illegible]

19

3.3 Västergårdets vita villor

Villorna på Västergärdet var avsedda för maskinister och maskinistbiträden och utgörs av tio bostadshus med en liknande arkitektonisk gestaltning som Skogsvreten men i något mindre skala. De ritades liksom Skogsvreten av Svante Dyhlén och uppfördes samtidigt 1908-1909. Till området hör även en köksträdgård med odlingslotter.

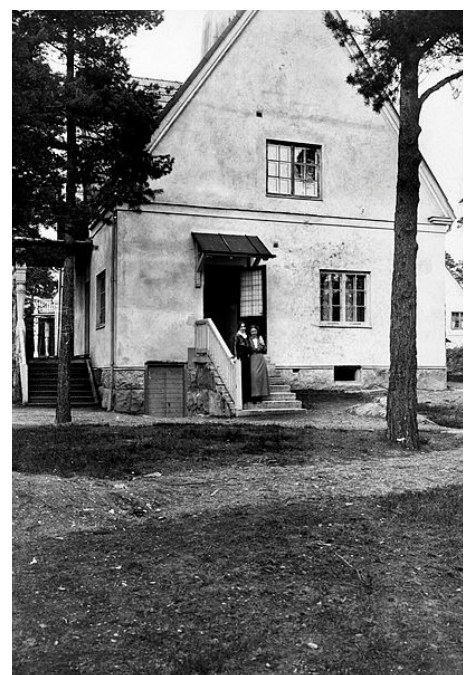
Villornas tak är täckta med en äldre typ av cementtegel. Skogsvretens tak kan tidigare haft liknande pannor.

Maskinistbostäderna vid Västergärdet med köksträdgårdarna i förgrunden år 1975. Källa: Innovatum

Perspektivskiss av Västergärdets "bygata", signerad Sigfrid Ericson 1907. Eventuellt är det samma Sigfrid Ericson som ligger bakom Masthuggskyrkan och Göteborgs konstmuseum. Källa: Landsarkivet

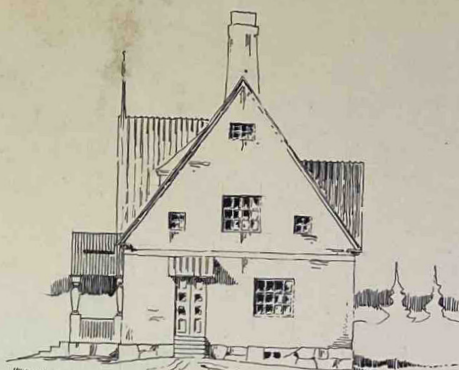
Västergärdet 1921. Källa: Innovatum

• KUNGL. TROLLHÄTTE KANAL OCH VATTENVERK •

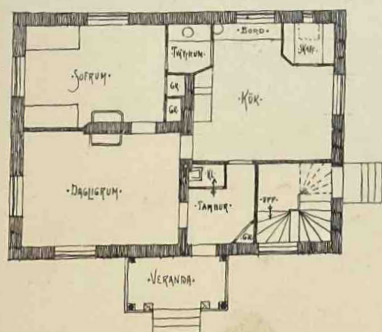
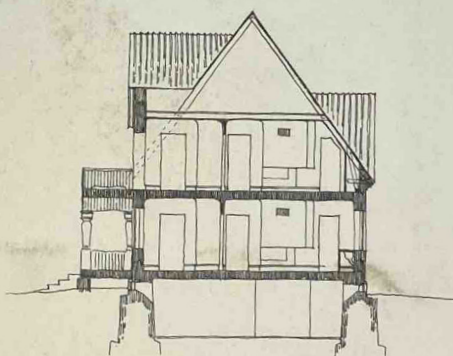
• BOSTAD FÖR VAKTER •

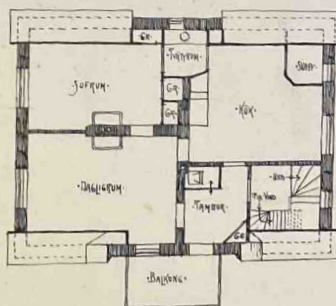
• MOT SÖDER •

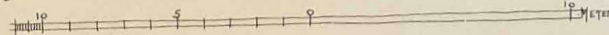
• MOT ÖSTER •

• 1sta VÅNINGEN •

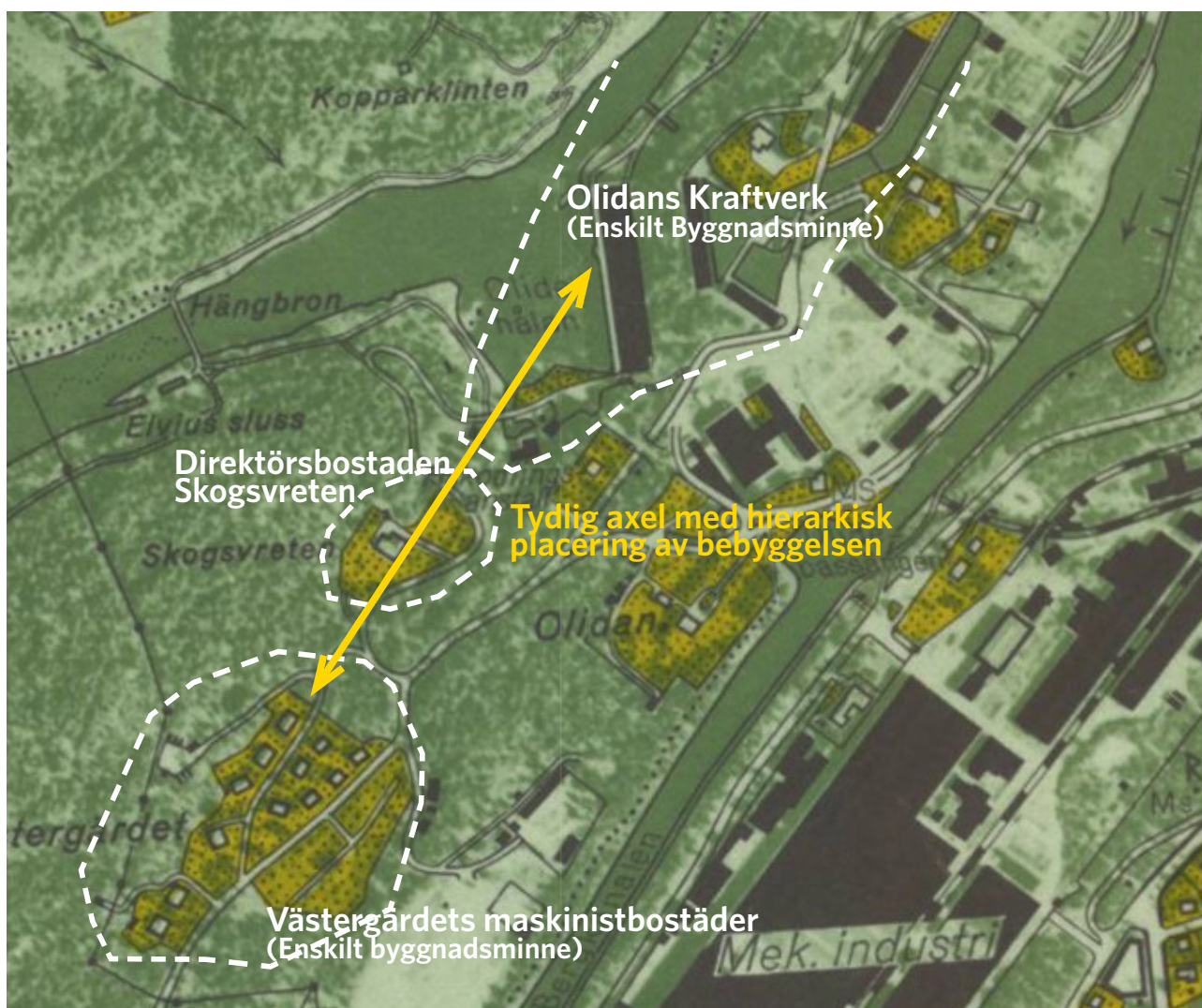

• 2dra VÅNINGEN •

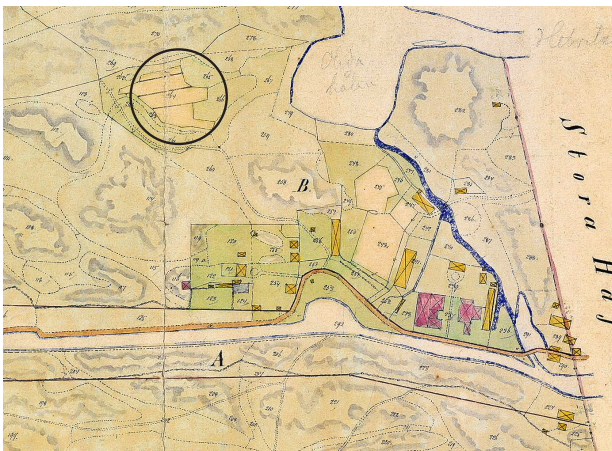

KUNGL. TROLLHÄTTE KANAL
OCH VATTENVERK DEN 17:7 07

3.4 Kartanalys

Den axiella relationen mellan Olidans kraftverk, överingenjörsbostaden Skogsvreten och Västergårdets maskinistbostäder har en tydlig geografisk hierarki som fortfarande är utläsbar genom att området förblivit oexploaterat. Karta: Ekonomiska kartan från ca 1950, Lantmäteriets historiska kartor.

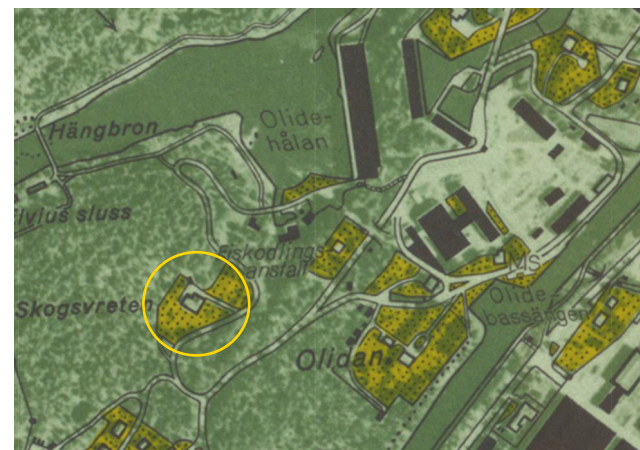
Laga skifteskarta från 1867. Nohabs första industribebyggelse rött har etablerats på Olidångårdens östergårde. Gårdens uppodlade västergårde, där Skogsvreten senare uppfördes, är obebyggd. Källa: Lantmäteriets historiska kartor.

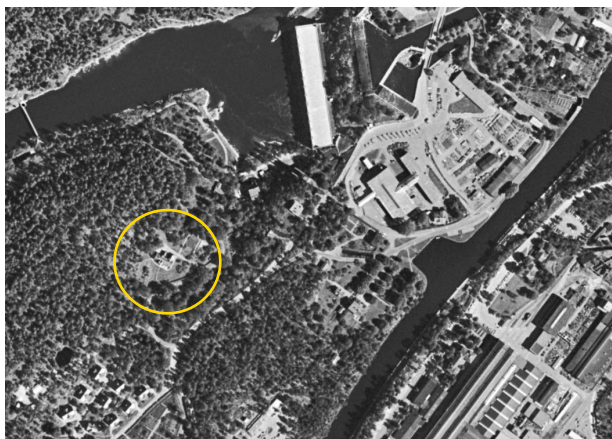
Specialkarta över sluss- och kanalområdet, sannolikt från 1880-talet. Olidans kraftstation och Skogsvreten är ännu inte uppförda. Källa: Regionarkivet

Turistkarta från 1907 med utmarkerade promenadstråk. Verkliga bebyggelseförhållandena skilde sig från kartan då Olidans kraftstation finns inritad men inte Skogsvreten eller den äldre turbinprovvningsstationen vid Olidehålan. Den sistnämnda ska 1907 redan ha varit uppförd. Källa: Trollhättægillet

Den ekonomiska kartan från 1950-talet. Vid den äldre turbinprovvningsstationen har det legat en "fiskodlingsanstalt". Källa: Lantmäteriet

Flygfoto från 1960-talet som visar hur Skogsvreten var belägen i trädglänta med naturen intill. Källa: Lantmäteriet

Nutida flygfoto som visar de sentida tilläggen i form av garage, flygel med uteplats och parkeringsyta. Källa: Lantmäteriet 2024

4. Nulägesbeskrivning

4.1 Tomten

Tomten är avsidet belägen på en naturpräglad plåtå som förr utgjorde Olidangårdens jordbruksmark där markytan är inklämd mellan berghällar klädda med barrskog. I öst sluttar terrängen brant ned mot älven, forsarna och Olidans kraftverk vilket går att skymta genom vegetationen. I dalgången intill rinner en mindre bäck kantad av ekar. Även i själva trädgården står ett par storsvuxna ekar som bidrar till upplevelsen av ett visst tidsdjup. I sydväst ansluter tomten till en mindre väg som ansluter till Västergårdets villaområde. Gränsen mellan väg och tomt utgörs av en låg häck.

Tomten är till större delen gräsbevuxen och har numera en lättskött prägel, men den ursprungliga trädgårdsanläggningen kan delvis avläsas genom

fruktträd och utspridda rhododendronbuskage. I nordväst finns en bred stenmur och resterna av en terrasserad sittplats med bänkar av grovhuggna stenblock samt en undanskymd mindre bod. De två grottkonstruktioner som syns på en tidig trädgårdsritning blev antingen aldrig realiserade eller har försvunnit med tiden. Spår i berghällan vittnar om att stenbrytning skett på tomten, förmodligen i samband med bygget av terrasser och murar.

Villans entré i söder nås genom en sentida smidd grind med äldre stenstolpar och jugendinspirerade armaturer av okänd ålder. Platsen framför villans huvudingång är numera asfalterad och används som parkeringsplats. I anslutning till huvudingången ligger det nyligen renoverade garaget som knyter an till övrig arkitektur. Den östra slänten som vetter ner mot Olidehålan har på senare tid schaktats ut och där har en större parkeringsplats anlagts med trappa upp till huvu-

Tomten sedd från vägen till Västergärdet

Tomtens västra del är böljande med rhododendronbuskage, snår och och

Kallmur av sten som troligtvis huggits på plats. Okänd funktion.

Undanskynd modern bod på tomten.

Smidd, sentida entrégrind och gröna armaturer på granitstolpar. Armaturernas bakgrund är okänd.

4.2 Exteriör

Skogsvretens arkitektur är säregen med avskalade detaljer som för tankarna till tidig modernism. Detta kombineras med en lantlig, traditionell villakaraktär som var typisk för tidens nationalromantiska syn på bostaden. Det numera lertegeltäckta taket har en brant lutning utan takutsprång eller takfot. Taket bryts upp av en vinkelställd utbyggnad samt assymetriskt placerade takkupor och gavelrösten. Mot sydväst är frontespisens gavelröste tudelat och väggliven har flera rundade burspråk. Karaktäristiskt för byggnadens arkitektur är även gavelrösternas smått utkjutande partier med viss stiliserande skuggverkan. Särskilt framträdande är detta över den södra gavelns vindsfönster.

Fasaden är putsad med en finkornig, kritvit spritputs. Ytskiktet är nyligen renoverat och har en modern prägel. Detta gäller även de övriga exteriöra ytskikten inklusive tegeltäckning och avvattning. Undantaget är sockeln som har kvaderhuggna granitblock med tuktad rödaktig yta. Sådan granit bröts bland annat i Uppland och blev populär kring förra sekelskiftet. Stenen har använts bland annat till Olidans kraftverk, Regeringshuset och Kungliga Operan i Stockholm.

Huvudentrén trappa i kalksten är välbevarad och kantas av två slåthuggna granitblock med gjutjärnsurnor. Entrén är indragen under en större balkong med svartmålat smidesräcke. Huvud-

dörren är liksom den västra altandörren av oljad ek. Båda dörrarna är förmodligen från byggnadens uppförande.

På nordvästra gaveln finns en källartrappa i granit och en mindre förstukvist/ köksingång. Förstukvisten och burspråken har bandtäckta plåttak. I nordväst har det nyligen uppförts en vidbyggd flygel vars exteriör anpassats till villans övriga arkitektur. En större altan täckt med grå granitplattor har tillkommit i samband med flygelbygget på byggnadens sydvästra sida.

Villans fönster är målade i en röd kulör, s.k. Trollhätteröd, och saknar omfattningar och spröjs. Flera fönsterpartier avdelas med tvärposter. Fönstren har, som beskrivs under historikavsnittet, förmodligen bytts ut någon gång mellan 1950 och 1985. De två cylinderformade skorstenarna som förr var ljust putsade har nyligen klätts in med tegelfärgad plåt.

Villans exteriör präglas av en nyligen genomförd ombyggnad och renovering med moderna metoder, men har trots det, utöver flygelbyggnaden och altanen, i stort behållit sina grundläggande arkitektoniska karaktärsdrag. Det tidigare utbytet av de spröjsade fönstren och de plåtinklädda skorstenarna är förändringar som också inverkat på byggnadens ursprungliga uttryck.

Det nya garaget

Nordvästra delen av tomten med stenbänkar och resterna av en äldre terrassering.

Nordöstra fasaden nedifrån den nyanlagda parkeringsplatsen

Sydvästra fasaden med nybyggd flygel och uteplats. Här syns den karaktäristiska, tudelade frontespisen och de assymetriskt placerade ljusinsläppen på taket.

Sydöstra fasaden med ovanligt, smått utkragande gavelröste.

Nordöstra fasaden och huvudentrén med ovanpåliggande balkong.

Nordvästra fasaden med köks- och källaringång.

En av de speciella gavelröstena med lätt utkragande överstycke. De tre små fönstren har dekorativa omfattningar.

Huvudentré och kalkstenstrappa med robusta sidostycken i granit och gjutjärnsurnor.

Sydvästra fasadens tudelade frontespis och burspråk med bevarade hörnkolumner.

Burspråk och grovhuggen granitsockel i nordöst.

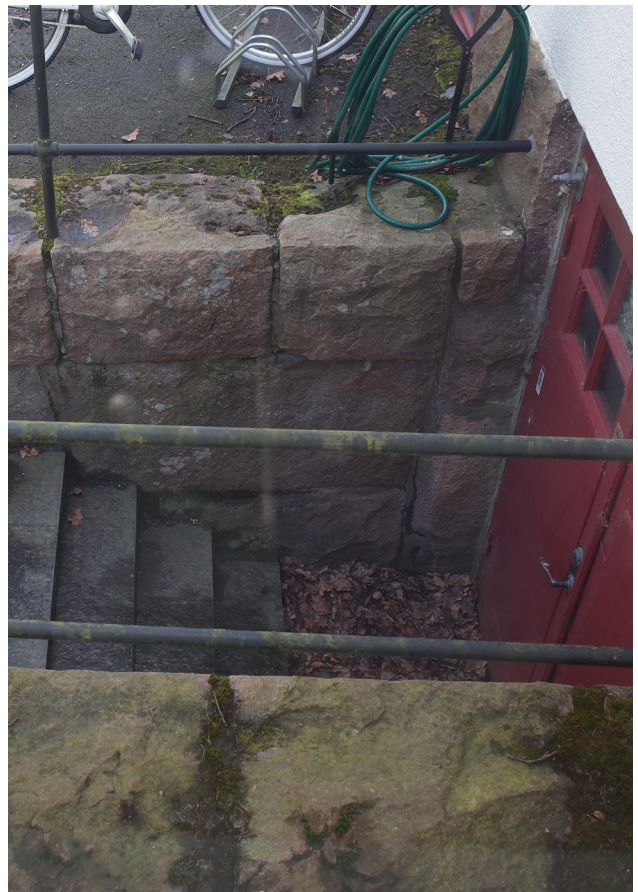
Dekoratitivt stengolv av kalksten utanför huvudentrén

En av de två karaktäristiska, cylinderformade och numera plåtinklädda skorstenarna.

Övervåningens balkong med smidesräcke och utsikt över älven.

Källaringångens stentrappa och räcke.

4.3 Interiör

Ursprunglig planlösning har bibehållits relativt intakt sedan uppförande vilket inbegriper flera större salongs och matsals rum i fil, serveringsgång, bad, konferensrum, kontor och mindre sovrum. Nuvarande ingenjörsverksamhet använder flera av rummen som kontor men har anpassat sig till befintlig planlösning. Genom att mindre utrymmen bevarats och används till exempelvis förvaring går det att utläsa var det förr låg mindre toaletter.

I norra delen av bottenvåningen ligger det modernt inrättade köket som har öppnats upp mot den nya flygelbyggnaden vilken idag används som matsal. Köket har en egen ingång och ett enklare trapphus, sannolikt för att underlätta för tjänstefolket att kunna ta sig mellan källare och vind. Att det inte finns några rum för tjänstefolket inritade på botten- eller övervåningen tyder på att de hade sina rum på vinden. Där har det åtminstone funnits en inredd kammare som bevarats vid södra gaveln. Vindsvåningen har nyligen isolerats och fått ny inredning.

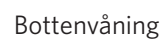
I bottenvåningens östra del ligger det ursprungliga herrummet med burspråk och utsikt över kraftverket samt en påkostad öppen spis från byggnadens uppförande 1909. I väster finns matsal med plafondtak, tambur och salong som bevarat en exklusiv prägel. Erik Hahrs robusta ektrappa från 1928 är en framträdande byggnadsdel i det stora centrala tamburummet som därutöver har entré till västsidans altan. I den representativa delen av bottenvåningen har flertalet golv med ekfiskbensparkett bevarats liksom boaseringar och fönsterpartier i oljad ek. Golvet har en frisbräda som pryds av en infälld trälist i ett mörkare träslag. Dörrfoder och innerdörrar har ådringsmålats i ekimitation.

Övervåningen har enklare, lackerade brädgolv av gran eller furu. Den östra gavelkammaren har liksom balkongen och herrummet utsikt över Olidans kraftverk. På de äldsta planritningarna är rummet inritat som gästrum men ska enligt uppgift senare ha används som kontor. På övervåningen finns även de gamla sovrummen kvar med två barnkamrar. Utanför i hallen ligger badrummet som med tiden kommit att delas in i dusch och wc. Byggnadens branta taklutning och takkupor skapar komplexa vinklar och vrår vilket framträder genom lutande väggpartier och innerdörrar som fått specialanpassas med avfasade hörn.

Husets interiör är i stort välbevarad med undantag för bland annat kök, sentida vägg- eller takytenskikt och tapetsering. Flera mindre väggmålningar finns bevarade med motiv på broar eller kraftverket som vittnar om tidigare boendes yrke. Stora delar av den fasta inredningen är ursprunglig eller från 1928. Även många andra originaldelar och detaljer finns bevarade så som påkostade innerdörrar med ett stort antal speglar. Flera av dörrarna är idag ljust målade men det finns rester, bland annat i köket och källaren, av äldre färgskikt i en kraftig grön kulör. Nästintill samtliga dörrar har bevarat sina äldre mässingsdörrtrycken och beslag med jugendkaraktär.

I källarens inredda del framträder golvbjälklagets bremervalvskonstruktion med brädformsgjutna valv mellan kraftiga stålprofilbalkar. Källarväggarna är grovt murade och det gjutna betonggolvet har målats med ett blått, terrazzoimiterande färgskikt. Rester finns av äldre elektriska ledningsdragningsar. I den södra, oinredda delen av källaren finns ett antikt kopplingsskåp i metall. Enligt en notis på skåpet ska detta från början ha mottagit likström direkt från Olidans kraftverk.

(Ej helt korrekt, bland annat existerar inte det cylindriska trapphuset på de övre våningarna och ritningen av botten-våningen är en äldre version där köket ännu inte öppnats upp för genomgång till flygeln)

The image contains three architectural drawings of a house. The leftmost drawing is a perspective view of a two-story house with a gabled roof, a central entrance with a small porch, and a balcony on the upper floor. The middle drawing is a front elevation showing the house's facade with a central entrance, a balcony, and a red dashed outline indicating a new wing. The rightmost drawing is a side elevation showing the house's profile with a red dashed outline of a new wing labeled 'Ny flygel'.

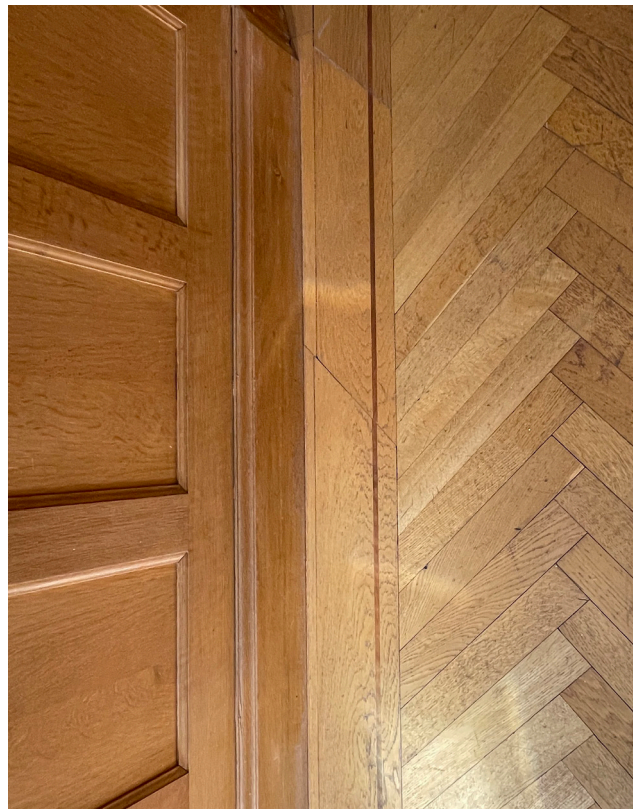
33

Huvudtrappa och påkostade träinredning. Trappartiet ritades av den välkända arkitekten Erik Hahr 1928 och utfördes i rökt ek.

Konferensrummets spiselkrans har året 1909 ingjutet i den överliggande metallplåten.

Fiskbensparkett i ek med fris, intarsialinje och bröstpanel.

Hallen från en annan vinkel med altandörr.

Huvudentrén har ådringsmålade innerdörrar och foder för att imitera ek.

Bottenvåningen har stora rum i fil med skjutdörrar och inramad målning av Olidanverket ovanför öppningen till matsalen.

Herrummet har burspråk med utsikt mot Olidanverket och bevarad öppen spis från byggnadens uppförande.

Huvudtrappans ledstång har tidstypiska mässingsfästen.

Dekoratitiv dörhandtag på huvudingångens entrédörr med nationalromantiskt präglad utformning.

Ådringsmålat dörrfoder som eventuellt ska efterlikna den äkta ekinredningen.

Erik Hahrs trappa byggd av ek.

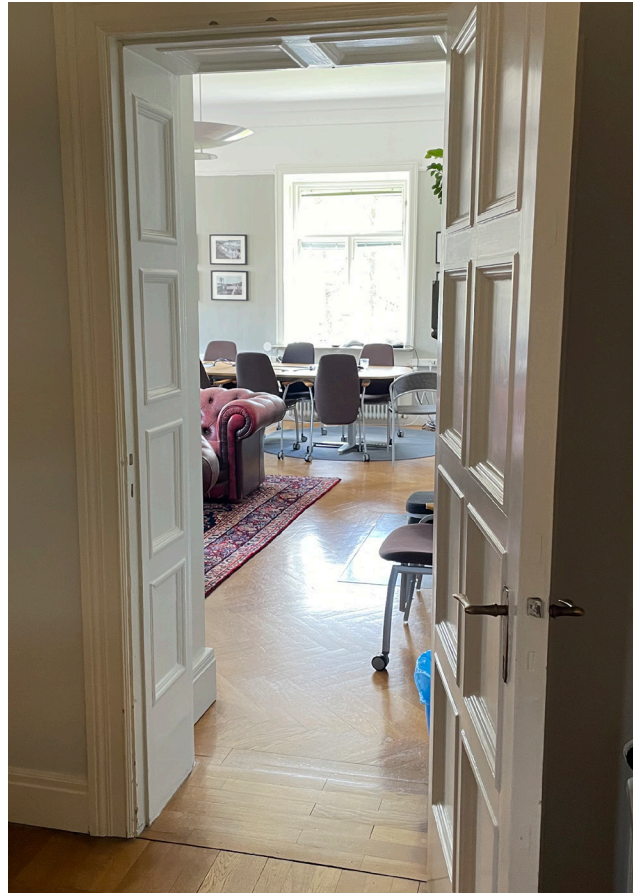
Innerdörrarnas enkla mässingsfärgade beslag går i linje med villans jugendprägel och finns bevarade på nästan alla dörrar.

Huvudingångens innerdörrar är ådringsmålade och har enkla mässingshandtag.

Äldre färgskikt på en innerdörr i köket.

Påkostad innerdörr med åtta speglar.

Hallen på övervåningen.

Kökstrappan.

Plafondtaket i matsalen på bottenvåningen är ursprungligt.

Smäckra stucklistprofiler vid övergången från vägg till tak.

Påkostade fönstersmygar och radiatorskydd i trä med fönsterbänk i sten. Fönsterkarm och bågar har fått stå trärena och oljats.

Klotformad halllampa med utsmyckning runt lampkoppen. Lampan kan vara ett sentida tillägg.

Gammalt ventilgaller med klövermönster.

Avfasade dörrblad vid sluttande innertak i övervåningens gästrum.

Liknande avfasning i ett annat rum.

Öppen spis av okänd ålder i den gamla sängkammaren på övervåningen. Osäkert om den är ursprunglig.

Komplexa takvinklar avspeglar sig i interiören.

Vindsvåningen med cylindriska murstockar har nyligen inretts och isolerats.

Gavelröstena är murade i tegel.

Detta var förr det enda inredda rummet på vinden. Enligt uppgift ska det endast ha använts sommartid. Det utbuktande fönsterpartiet tillhör byggnadens södra gavelröste.

I källaren framträder bottenvåningens bremerbjälklag med stålbeamer och tydliga spår efter gjutformsbrädor.

Äldre färgskikt på innerdörr i källaren.

Källarinteriören och tekniska installationer.

Det gjutna källargolvet har ett blått, terazzoimiterande färgskikt

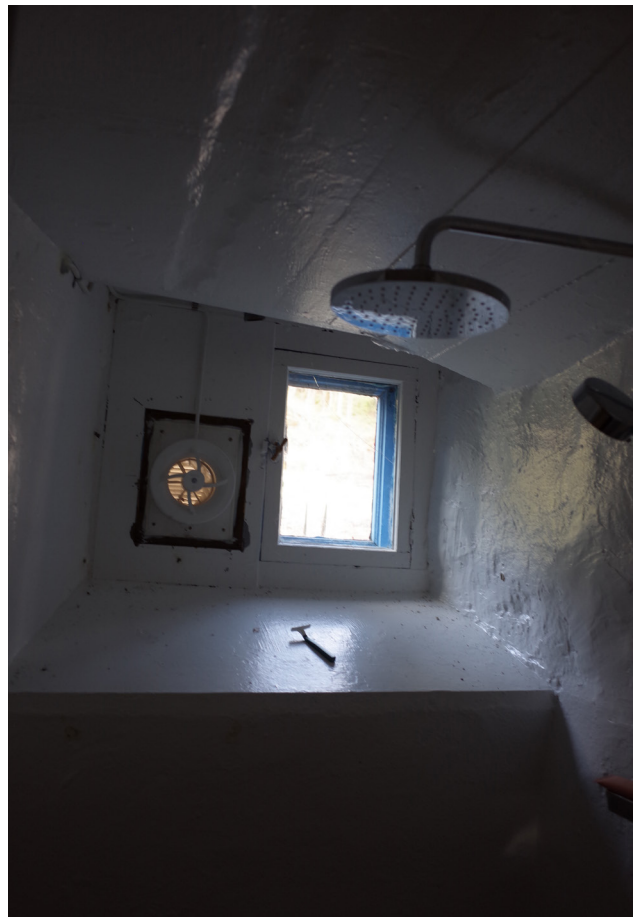
Innerdörr i källaren med äldre låskista och äggformat vred.

Ålderdomligt elskåp i källaren med en notis som anger att det tagit emot likström direkt från Olidanverket.

Spår av mycket gamla elektriska installationer i källaren.

Bremervälvans möte med de grova källarväggarna.

5. Kulturhistoriskt värde

5.1 Kulturhistoriskt sammanhang, relevans och läsbarhet

Villa Skogsvreten ingår som en av tre välbevarade delmiljöer i en hierarkiskt strukturerad kraftverksanläggning där de andra två miljöerna utgörs av Västergårdets maskinistbostäder och Olidans kraftverksbebyggelse. Dessa två är sedan tidigare utpekade som enskilda byggnadsminnen. Skogsvreten hör liksom Västergården till den välplanerade och omsorgsfullt gestaltade tjänstemannabebyggelse som under tidigt 1900-tal uppfördes parallellt med det stora kraftverksbygget i Trollhättan. Vattenkraftverket var en stor nationell angelägenhet som senare ledde till bildandet av det välkända och statliga energibolaget Vattenfall. Projektets betydelse skapade förutsättningarna för de påkostade personalbostäder som ritades av bolagets eget bygghäus genom arkitekten Svante Dyhlén.

Byggnaden har en tidstypisk arkitektur med inslag av nationalromantik och jugend men även flera ovanliga inslag och internationella influenser som kan upplevas som moderna för sin tid. Trots tillbyggnad, renovering och förnyelse av många ytskikt samt utbytta originalfönster är byggnadens karaktäristiska särdrag fortfarande fullt avläsbara. Även planlösningen och den fasta inredningen bedöms vara relativt välbevarad med flera originaldetaljer som har höga materiella och estetiska kvaliteter. Ett exempel på detta är huvudtrappan i massiv ek som är ritad av den välkände arkitekten Erik Hahr.

Villans avskilda läge i en idyllisk naturomgivning med utsikt över älven och Olidanverket bidrar till att Skogsvreten som villaanläggning dessutom har ett högt miljöskapande värde.

Skogsvreten har sådana värden som avses för särskilt värdefulla byggnader.

5.2 Värdebärande karaktärsdrag och byggnadsdelar

- Avskilt läge på naturskönt planerad tomt med utsikt över älven och Olidanverket där villan ingår i en tydligt avläsbar och sammanhållen tjänstebostadsmiljö med koppling till kraftverket.
- Säregen villaarkitektur från tidigt 1900-tal med inom landet sällsynta och karaktärsskapande byggnadsdetaljer som utkragande och tudelade gavelrösten samt cylindriska skorstenar.
- Utförande och ursprungliga byggnadsdelar av hög kvalitet så som sockeln i röd granit och huvudentréns stenpartier. Specialritad trappa av välkänd arkitekt. Därutöver ursprungliga parkettgolv, bröstpanel, listverk, dörrar och ådringsmålade snickerier. Originalbeslag, platsritade eldstäder och väggmålningar.
- Välbevarad planlösning som bidrar till att dess ursprungliga funktion som bostad för en hög tjänstemannafamilj är avläsbar.
- Rester av en gestaltad villaträdgård med grindstolpar, terrasseringar, murar, stenbänkar, äldre träd och rester av fruktträd, köksträdgård och rabatter.

6. Framtid

6.1 Hantering av byggnaden

Ur ett kulturhistoriskt perspektiv ingår Skogsvreten i ett gemensamt sammanhang tillsammans med byggnadsminnena Västergärdet och Olideverkets kraftstation. Villan kommer att kunna stå kvar på sin nuvarande plats men närmiljön blir kraftigt förändrad i och med bygget av den nya slussanläggningen. Även det fysiska sambandet mellan Västergärdet och Skogsvreten påverkas och blir svårare att avläsa. Skogsvreten är samtidigt viktig att bevara för att ge den nya lokala kontexten en kulturhistorisk förankring och identitet.

Eftersom villan hamnar i utsatt läge i förhållande till en dammkonstruktion samt i direkt anslutning till slussar, vägar och broöverfart kommer den inte vara lämplig att använda som bostad. Inom projektet undersöks om en lösning skulle kunna vara att ge byggnaden en ny användning inom slussverksamheten. Byggnaden bör få en användning som fungerar väl med bostadshusets kulturhistoriska värden och förutsättningar.

Insatser behöver genomföras för att säkerställa att byggnaden fortsatt kan komma till användning och minimera riskerna för exempelvis sättnings-skador under slussbyggnationen. Ursprungliga byggnadsdelar och den arkitektoniska gestaltningen från 1910- och 1920-talet bör värnas.

Villa Skogsvreten bör ges lämpligt skydd i detaljplan och omfattas av rivningsförbud.

7. Referenser

Tryckta källor

Kungliga vattenfallsstyrelsen – Trollhättan dess kanal- och kraftverk: historik och beskrifning. Del I-III, 6 vol. Kungliga Vattenfallsstyrelsen 1911-1916

Philip Blomqvist och Robin Eriksson - Mellan sluss och husgrund vid trollhätte kanal: Arkeologisk utredning steg 1. Fastighet Åker 10 :1, Olidan 5 :16, m.fl. Trollhättan socken, Trollhättans kommun Lödöse museum/Förvaltningen för kulturutveckling. Rapport 2022 :21

Trollhättans kommun – Skogsvreten, exteriör inventering och kulturhistorisk värdering, Ur kulturmiljöprogram. 2017

Otryckta källor

Trollhättegillet – Viktiga årtal i Trollhättans historia <https://www.trollhattegillet.se/bibliotek/> [hämtad 2024-05-11]

Arkiv och historiska kartor

Brandförsäkringsverket

Lantmäteriets historiska kartarkiv

Krigsarkivets kartarkiv

Region- och Landsarkiven

Fotografier

Sjöfartsverkets arkiv

Alvin-portalen

Digitalt Museum

Innovatums bildarkiv

Övrigt

Fastighetskarta. Trollhättans stads kartportal.

<https://kartportalen.trollhattan.se/spatialmap> [hämtad 2024-05-13]

Tack till STING för bidrag till källmaterialet.

